

ČS. UPRCHLICKÝ VÝBOR V NĚMECKU

AR CHA

MNICHOV 1959, SVAZEK 10/11

7. LISTOPAD /DEN NEZNÁMÉHO POLITICKÉHO VĚZNĚ/

MODLITBA V TRESTNICI
=====

Ťažká to býva modlitba
tá naša trestanecká
ruženec slz a vzdychov bolestných
s krížovou cestou neprestajnou,
so zrakom k zemi upretým
akoby pochod pohrebný
Circumdederunt me...

Bože, čo byvaš v nádhere,
počuješ prosby žobrákov
zbavených vzdychu, lásky, dobroty,
prikutých k murom kazemát,
horších nad zločincov ?
počuješ vzdych náš prízemný,
Ty veľký Bože, v nádhere ?

Tie bledé desiatky
ako tvár trestancova
v matnom svetle sa ligocú
v ruženec bolestný.

Na mrežiach láme sa
chorobný vzdych náš po nociach
lipnucí v modlitbách
loretských litánií:

Oroduj za nás, Bolestná,
dožič nám slnka, lásky, útechy
a chrán, chrán malých chudobných.
Taká je naša modlitba
spušťanie krvi do duší
aby v nich život nezhasol.

/Úryvek z cyklu „Na mrežiach zlomená“ z knihy
MODLITBY V PÚTOCH, sestavil dr. I. KRUŽLIAK./

ThDr. Jiří S V O B O D A :

DĚJINY UKRAJINSKÉ KULTURY

=====

Ivan Mirčuk, profesor dějin filosofie na Svobodné ukrajinské universitě zamýšlí se v tomto díle &/ nad jednotlivými uměleckými epochami, jak se ve svém vývoji zrcadlily v ukrajinské literatuře, školství, hudbě, architektuře, vědě a umění. Nejde mu jen o vytýčení národnostních prvků, nýbrž zachycuje tvůrčí kausalitu západních vlivů v ukrajinské vědě a umění již renesančního údobí. Dílo není zbytečně zatěžováno historickými daty, nýbrž se zaměřuje na analýsu ukrajinské duchovní sféry od historických počátků až po současnost a zdůrazňuje poslání ukrajinské kultury na Západě v širokém rámci dění světa a boje proti sovětskému imperialismu v oblasti svobodné vědy a kultury. Je to dílo jedinečné svým zpracováním, které vznikalo desetiletí a pro odborníka se stává nezbytnou součástí pro studium kulturních otázek východní Evropy. Obsáhlost a vědeckou ukázněnost nejlépe ukazují kapitoly v podstatě tak odlišné jako je např. národopis nebo dějiny ukrajinské filosofie.

Při této příležitosti jsme se znovu zamysleli nad významem a posláním UNIVERSITAS UKRAINENSIS PRAGENSIS, které si autor DĚJIN UKRAJINSKÉ KULTURY všímá jen v přehledných informacích. Ukrajinská universita používá i dnes dodatek PRAGENSIS a je tedy do určité míry „naše“, jak

&/ GESCHICHTE DER UKRAINISCHEN KULTUR, Isar-Verlag MÜNCHEN

napsala jednou výstižně TRIBUNA. /&&/

Co nás k ní dále váže je postava jejího dnešního prorektora profesora dr. I. MIRČUKA - osobního přítele prezidenta Tomáše Garrigue MASARYKA, jehož filosofickou soustavu rozebral ve vynikající analýze /"Slovanské ideje ve filosofii Tomáše G. Masaryka"/ /&&&/

Ukrajinské universitě a některým jejím profesorům věnovaly pozornost všechny významější exilové listy: Hlas exilu, České Slovo, Demokracie v exilu, Sklizen, Tribuna a téměř všechny západní rozhlasové stanice vysílající v naší řeči.

České slovo v rámci ankety "Co daly naše země cizím národním exilům" uveřejnilo článek profesora MIRČUKA o Masarykovi a ukrajinské universitě, ve kterém MIRČUK mezi jiným praví:

"Jméno Masarykovo má zvláštní zvuk v kruzích ukrajinských emigrantů, kteří musili po první světové válce opustit vlast.

&&/ TRIBUNA - leden/únor 1954 - str. 16

&&&/ "Dílo se stalo namnoze východiskem ke studiu slovanských tendencí v Masarykově filosofickém a literárně-kritickém díle. Osudy vědce-exulanta Mirčuka, který je dnes členem mnoha mezinárodních vědeckých institucí a akademií, jsou uzce spjaty s dějinami nejstarší exilové vysoké školy, Svobodné ukrajinské university. Profesor Mirčuk je dnes jediný žijící vysokoškolský profesor-exulant, který přednášel již na vysoké škole před bolševickou okupací Ukrajiny." /ČESKÉ SLOVO - ročník 2/číslo 9 - strana 1/

Neboť nositeli tohoto jména se může především děkovat, že mnozí zástupci duševního života Ukrajiny našli po útěku utočiště a přiměřené pracovní možnosti v Československu. Tak se seskupili bývalí profesori kijevské, lvovské, charkovské a černovické university kolem ukrajinské Almy Mater..." &&&/

A na jiném místě:

"Na Masarykův podnět byla otázka ukrajinské university ve vládě ministerského předsedy Černého pozitivně vyřešena. University dostávala měsíční subvence a právo používat k přednáškám posluchárny české university. Současně byl vytvořen za předsednictví profesorů BIDLA a KOLESY česko-ukrajinský výbor, který, vybaven dostatečnými finančními prostředky, rozděloval stipendia stovkám ukrajinských studentů. President Masaryk vytvořil též ze svého soukromého fondu 12 stipendií pro Ukrajince, kteří se chtěli po ukončení vysokoškolského studia věnovat vědecké práci." &&&/

Řada našich studentů-exulantů po komunistickém puči na této universitě studovala, nebo dokončila svá studia ve vlasti započatá - případně složila maturitu před oficiální maturitní komisí, neboť Svobodná ukrajinská universita spadá přímo pod německé ministerstvo školství.

Příznivcem této university v minulosti byl jak Tomáš Garrigue MASARYK, tak Eduard BENEŠ, z univerzitních pracovníků pak dvojnásobný rektor Masarykovy university v Brně profesor ARNE NOVÁK. Svobodná ukrajinská universita v exilu má přechodně nyní fakultu právníckou, ekonomickou a filosofickou / s přírodovědeckou sekcí / v západním Německu a pobočné studijní ústavy v USA, Kanadě a ve Francii.

Ukrajinská universita v exilu po prvé v dějinách evropské kultury vytvořila ideu svobodného vysokoškolského bádání a vyučování mimo půdu vlasti a v této době byla vzorem jiným svobodným vysokoškolským ústavům, ať už to byla Universita SE ve Štrasburku nebo svobodná universita v Západním Berlíně, či svobodná baltická universita v Pínebergu a konečně i Masarykova kolej, která v letech 1948 až 1950 existovala v Ludwigsburku. Tyto pokusy však všechny brzy zanikly. Svobodná ukrajinská universita trvá již 38 let.

Svobodná ukrajinská universita je nejstarší a organicky nejpevnější ze všech exilových vysokoškolských a vědeckých ústavů. Její historie má mnoho společného s námi. Když po prvé světové válce emigrovala převážná část ukrajinské inteligence do Vídně, vznikla v jejích kruzích myšlenka na založení svobodné ukrajinské university v exilu pro potřeby studující mládeže, která z politických důvodů - mnohdy se zbraní v ruce - musela opustit svou vlast.

Z iniciativy Syndikátu ukrajinských spisovatelů a žurnalistů v exilu vznikla pak v lednu 1921 Svobodná ukrajinská universita v hlavním městě podunajského státu. Ale vídeňská půda byla pro vývoj této vědecké a pedagogické instituce nevhodná a nebezpečná. V čele nového usta-

vu stáli vědci světového formátu, exulanti-profesoři LYPYNSKIJ, HRUŠEVSKIJ, DNISTRIANSKIJ, KOLESA a jiní.

Zásluhou prvního presidenta Československé republiky profesora Tomáše Garrigue Masaryka, který měl vždy kladný poměr k Ukrajin-
cům, bylo přeneseno toto vědecké učiliště do Prahy, kde vyvinulo ihned tvůrčí aktivitu mezi četnou ukrajinskou mládeží, stouštědňnou ve vojenských střediscích v Josefově. Rozhodnutím ministerské rady republiky Československé obdržela svobodná ukrajinská universita právo asyly a byla jí poskytnuta velkorysá materiální pomoc.

Ukrajinci statečně bojovali proti hordám Rudé armády, která byla ve veliké přesile. Po katastrofě ukrajinsko-haličských jednotek v květnu 1919 přešla část ukrajinské armády na československé území a požádala o právo politického asyly. Tito vojáci ještě s jinými exulanty tvořili první posluchače na pražské ukrajinské universitě. Přednášky navštěvovali jak na ukrajinské, tak i na Karlově universitě. Úroveň ukrajinské university byla vpravdě evropská, poněvadž profesorský sbor soustřeďoval významné vědecké pracovníky, jako byl na příklad chemik profesor HORBACEVSKIJ, osobní přítel Masarykův, zeměpisec RUDNYCKIJ, filolog Štěpán SMAL-STOCKIJ, člen Všeukrajinské akademie věd v Kijevě, historik BIDNOV, profesor TIMOŠENKO, &/ který je nyní profesorem na americké universitě v San Franciscu a jiní.

Rektorem university byl zvolen profesor KOLESA, bývalý děkan filosofické fakulty ve Lvově.

&/ bývalý asistent profesora PAVLOVA

Na právnické fakultě působil profesor DNISTRIANSKIĀ, člen kijevské Akademie věd, obzvláštní příznivec a obdivovatel českého národa. Přednášky se konaly z Masarykova rozhodnutí v posluchářských Karlovy university a na ostatních vysokých školách pražských a na ostatních vysokých školách. Profesor HORBAČEVSKIĀ byl přednostou na chemickém ústavě Karlovy university a řada dalších profesorů ukrajinské university přednášela na československých vědeckých ústavách.

O vědeckém životě ukrajinské university v Praze svědčí také její rozsáhlá publicistická činnost, zahrnující několik desítek vědeckých spisů, vysoko ceněných v odborných československých kruzích. V této významné vědecké činnosti pokračuje i nyní v Mnichově.

Ukrajinskí vědci se také živě podíleli na vydavatelské činnosti československých vědeckých a pedagogických institucí. Ve sborníku na počest presidenta Tomáše Garrigue Masaryka, obsahujícím práce různých evropských vědců, byla svobodná ukrajinská universita zastoupena českým a anglickým pojednáním profesora dr. Mirčuka - dnešního prorektora university - o slovanských prvcích v Masarykově filosofii. Tato studie, později několikrát vytištěná - se stala namnoze výchozím pramenem ke studiu této otázky českými slavisty. Kolem university se sešla řada vědeckých společností, například roku 1923 byla založena Historicko-filologická společnost, která během své dlouholeté činnosti uspořádala přes 500 vědeckých přednášek a seminářů a vydala řadu vědeckých sborníkových prací. Dále Společnost ukrajinských lékařů, která pomocí stipendií pečovala o rozdělení lékařských odborníků na československých klinikách. Podobně vznikly i odborné společnosti ukrajinských inženýrů, přírodovědců a tak dále. Významnou institucí, vědeckou iniciativě některých dějin ukrajinské kultury na Karlově univ. přednášel prof. DOROSENKO

členů profesorského sboru Svobodné ukrajinské university za svůj vznik, zejména prací profesora ANTONOVIČE, bylo Museum ukrajinského boje za svobodu v Praze, které se během několika let vyvinulo v důležitou instituci a ohnisko protikomunistického boje. Za války bylo toto museum zničeno.

V ukrajinské a anglické publikaci, která nedávno vyšla, hodnotí dnešní rektor svobodné university Masarykův poměr k této vědecké - dnes již můžeme říci evropské instituci.

V rámci krátkého kritického pojednání není možno zachytit všechny momenty ze života a činnosti Svobodné ukrajinské university, ale jedna okolnost nesmí být nikdy přehlédnuta: je nutno zdůraznit mimořádně pozitivní poměr vlády republiky Československé, zejména hlavy státu, presidenta profesora Tomáše Garrigue Masaryka, ke Svobodné ukrajinské universitě. Když bylo později pro částečné politické sblížení Československa se Sovětským svazem započato s likvidací vyšších ukrajinských škol, jako na příklad pedagogického institutu, nebo vysoké školy zemědělské v Poděbradech, udržela se svobodná ukrajinská universita až do vypuknutí druhé světové války jen díky zvláštní přízni Tomáše Garrigue Masaryka, později i dr. Beneše. Není nezajímavé, že dnes, kdy je filosofické dílo Masarykovo na komunistických universitách v Československu zakázáno, rozebírá se jeho filosofický odkaz ve filosofických seminářích exilových universit.

Při této příležitosti vždy s díkem vzpomínáme, že president Masaryk ze svého vlastního dispozičního fondu dal řadu stipendií k dis-

posici absolventům Svobodné ukrajinské university, aby jim zajistil možnost přípravy pro budoucí vysokoškolskou dráhu.

Je pochopitelné, že se ukrajinští vědci a pedagogové podíleli na nejrozličnějších mezinárodních a slovanských kongresech, kde zastupovali ukrajinskou vědu i umění a navazovali styky s ostatními evropskými vědci. Předním pracovníkem na poli spolupráce evropských vědců byl profesor ŠČERBAKIVSKIJ, který během svého působení na universitě se zúčastnil patnácti kongresů, na kterých přednášel o různých vědeckých problémech ukrajinských i evropských.

Za doby nacistické okupace byl vědecký život omezen a po příchodu Rudé armády do Prahy museli pochopitelně ukrajinští exulanti odejít na svobodný Západ. Malá skupina vědců pod vedením profesora ŠČERBAKIVSKÉHO obnovila universitu na bavorské půdě. Tento iniciativní čin došel schválení a podpory amerických míst i bavorského ministerstva kultury. Počátky této obnovené činnosti byly sice velmi nesnadné, universita se musela opírat především o podporu Američanů, ukrajinského původu a o ministerstvo kultu. & Pro- tože svobodná ukrajinská universita užce spolupracovala s církevními činiteli, poskytl jí nejvyšší představitel ukrajinské katolické církve v Římě arcibiskup dr. BUČKO značnou podporu v jejích začátcích. Profesorský sbor byl rozšířen o bývalé sovětské universitní profesory, kteří uprchli za druhé světové války na Západ.

V létě 1948. se účastnila již i Svobodná ukrajinská universita prázdninového mezinárodního kurzu vysokoškolských pracovníků. Pozvání se jí dostalo jako jediné zahraniční škole v americké

&/ Podle výnosu bavorského ministerstva školství jsou všechny akademické hodnosti a diplomy uznávány a rovnocenné diplomům a hodnostem německých universit.

zoně Německa. Již tehdy se projeví pracovníci ukrajinské university jako nekompromisní stoupení myšlenek sjednocené Evropy.

Svobodná ukrajinská universita v exilu měla vždy velmi kladný poměr k československým ponorovým exulantům-vysokoskolákům, z nichž mnozí studovali jak na fakultě právnické, tak především na fakultě filosofické. Rovněž tak i s ukrajinskými vědeckými ustavy ve Francii, v Americe a v Kanadě spolupracuje řada Čechoslováků.

Význam osobnosti Masarykovy byl znovu zdůrazněn i při promoci poslance italského parlamentu ALLIATIHO DI MONTEREALE. Alliatí je členem parlamentní zahraniční komise a presidentem Mediteránské akademie v Palermu, která sleduje nové cesty spolupráce mezi národy středomořského prostoru. Ve svém promočním projevu Alliatí zdůraznil, že Středozemní moře, jehož vlny omývají stejně břehy italské, egyptské jako i ukrajinské, se v budoucnosti jistě stane novou spojí mezi velkými civilizacemi fénickou, řeckou a římskou, byzantskou a maloasijskou. Dr. Alliatí je především znám jako bojovník za zájmy a práva exulantů za Železnou oponou, kteří našli svůj asyl v Itálii. Památný je jeho boj z roku 1949, kdy se v italském parlamentě jako první rozhodně postavil proti snahám Sovětského svazu, aby stovky politických uprchlíků byly vráceny Sovětům. Jeho místopředseda Italsko-ukrajinského svazu v Římě se zasloužil o popularisaci slovanských myšlenek a kultury mezi italskými vědeckými a politickými činiteli. Slavnostní promoční akt vykonal rektor Ivan MIRCŮK, děkan profesor STUDNICKÝ a promotor profesor ORELECKÝ.

Mezi četnými hosty byl šéf státní kanceláře

dr. SWEND, dále profesor dr. RHEINFELDER z ministerstva školství i italští diplomatictí zástupci, jakož i zástupci německých universit. V závěru promočního aktu promluvil profesor dr. RHEINFELDER o politickém a kulturním významu tohoto slavnostního aktu a mezi jiným zdůraznil skutečnost, že ukrajinská svobodná universita zůstává v západním světě symbolem boje proti komunismu na akademické a vědecké frontě. Ve svém projevu také poukázal na činnost tohoto vysokoškolského vědeckého ústavu během svého dvacetipětiletého působení v Praze v Československu a s vděčností vzpomněl na podporu československého národa této instituci a především pak na podporu prvního presidenta profesora Tomáše Garrigue Masaryka. &/

& & &

SVĚDECTVÍ ŠTEFANA SPENDERA

=====

Na 30. Kongresu PEN-klubu ve Frankfurtě byl anglický básník Štefan SPENDER přímo symbolem hlasu svědomí - svědomí svobodného světa. Byl to on, který první poukázal na osudy básníků v komunistických vězeních. Byl to on, který předsedal konferenci svolané maďarskou sekcí střediska exilových spisovatelů PEN-klubu pro osvobození Tibora DÉRYHO. Dnes přinášíme jeho portrét z knihy BŮH, KTERÝ ZKLAMAL. V 8. svazku ARCHY jsme přinesli z této knihy již profil amerického černošského spisovatele Richarda WRIGHTA, který podobně jako SPENDER vystřízlivěl z komunismu.

x

&/ Pro doplnění srovnej "Co daly naše země Evropě a lidstvu" - str. 279

SPENDER se narodil roku 1909; socialistou se stal již za svých universitních studií ve Švýcarsku a v Anglii a v roce 1937 vstoupil na krátkou dobu do komunistické strany. Přimělo ho k tomu zkušenosti z hospodářské krise třicátých let, netečnost západních demokracií k růstu Hitlerovy moci a válka ve Španělsku. Spender nebyl nekritickým obdivovatelem nevybíravých metod komunistické praxe, ale jako četní západní intelektuálové té doby podlehl teoretické vidině slibovaného ráje komunistické budoucnosti. Kritika morálního úpadku a slabosti západních demokracií před druhou světovou válkou ho dovedla k víře, že násilnické metody bolševické „diktatury proletariátu“ jsou jen dočasným výstřelkem a cenou, kterou je nutno platit za nezbytnou revoluční přestavbu sociálního řádu. Věřil, že potlačení veškerých lidských práv a svobod v Sovětském svazu je jen přechodným zjevem, který pomine, jakmile revoluce plně zvítězí.

Netrvalo však dlouho a Spender ze svého čistě teoretického zánícení pro komunism vystřízlivěl. Praktická politická práce ve Španělsku, kam odejel na žádost anglické komunistické strany, mu otevřela oči. Na frontě i v záze-
mí byl svědkem komunistických intrik a pokusů o násilné uchvácení moci v republikánském Španělsku, zatímco komunistická propaganda mluvila o demokratické lidové frontě. Komunisté budovali „lidovou frontu“ jenom proto, aby oklamali poctivé demokraty a republikány a aby se jejím prostřednictvím zmocnili absolutní diktátorské moci. Pro dosažení svého cíle se neštíteli použít nejpodlejších lží a násilnických zločinů a vražd.

Po návratu ze Španělska se Spender s komunisty

veřejně rozešel, neboť bolševická praxe ho přesvědčila, že komunisté nejen nejsou schopni vybudovat lepší společenský řád, ale naopak obnovují nejhorší formy otroctví, jaké kdy lidstvo poznalo.

Spendera znechutila bezpátečnost komunistů, jejich slepé doktrinářství, násilnictví a nestoudná lživost jejich propagandy. O naprosté servilnosti bolševiků partajní diktaturě se přesvědčil na mezinárodním kongresu spisovatelů, který se konal v červenci 1937 ve Valencii a v Madridě. Píše o tom:

"V té době právě vyšla kniha André Gida NÁVRAT Z SSSR, která líčila atmosféru utisku a strachů v Sovětském svazu. Komunisté na celém světě spustili povyk, jako matka rozmazleného jedináčka, kterého učitel veřejně pokáral. Z Gida, kterého až dosud veřejně opěvovali jako největšího světového spisovatele, který se šel poklonit nejpokrokovější demokracii na světě, se rázem stal fašista, zrádce, a bezvýznamný dekadentní písálek. Stejnou písničku spustili sovětské delegáty na kongresu a vyznačovali se arogancí a duchovní ztrnulostí. Žádný z jejich projevů neobsahoval zhola nic o literatuře, zato však spoustu nadávek na Trockého, Gida a nechutné chvalozpěvy na Stalina. Žádný ze sovětských delegátů, mezi nimiž byli Ilja EHRENBURG, Alexej TOLSTOJ a KOLTZOV, nikdy neřekl nic, veřejně ani soukromě, co by bylo mohlo přispět k diskusi. Žádný z nich neměl ani náznak vlastního názoru na cokoliv. Koltzov vynikal improvisováním parodií na Giedeho knihu, ale ani to ho

nezachránilo před likvidací po návratu do SSSR."

Jako myslící člověk, zvyklý dělat závěry na základě vlastního pozorování a objektivně ověřených skutečností, Spender nemohl přijmout slepou jednostrannou komunistickou doktrínu a propagandy. Nemohl přijmout tvrzení, že všechno komunistické je bílé a všechno nekomunistické černé, že všichni komunisté jsou bez chyby a všichni nekomunisté reakcionáři, zrádci a fašisté. Že pravověrní komunisté takto černobíle myslí, potvrdil mu Matyáš RÁKOŠI, který mu v roce 1947 s rozhořčením tvrdil, že britská labouristická vláda je fašistická. Když se ho Spender ptal, z čeho tak soudí, odpověděl mu Rákoši:

"Ze dvou důvodů: Za prvé, nezmocnili se britské armády; a za druhé, nezmocnili se Scotland Yardu."

Rákoši prostě nedovedl pochopit, že socialistická vláda nezneužila své posice k usurpování moci ve státě násilím, prostřednictvím stranické infiltrace armády a policie, tak jak to dělali komunisté v Maďarsku, Československu a ostatních satelitních zemích SSSR.

Spender, který bedlivě studoval a srovnával marxismus s bolševickou praxí, dospěl k závěru, že tak zvaná diktatura proletariátu, která má časem odumřít v beztrždní komunistické společnosti, je největším podvodem v dějinách, neboť bolševická diktatura nevykazuje sebemenší náznaky "odumírání". Právě naopak. Jakmile je jednou násilně ustavena, změní celý administrativní aparát v policejní režim bezohledného utlaku a vykořisťování a upevňuje svou po-

síci absolutní moci, proti níž není odvolání, všemi prostředky, které jí technická vyspělost dvacátého století dává k dispozici. Z tohoto poznání dochází Spender k závěru, že celosvětová diktatura proletariátu, o níž komunisté usilují, by byla nejtrvalějším a největším neštěstím, jaké může lidstvo postihnout. Spender píše:

"Ruská zkušenost ukazuje, že žádná politická strana, komunistickou nevyjímaje, není s to produkovat diktátory, byrokraty a policii, kteří by byli ochotni dobrovolně odumřít. Dnešní sovětská praxe policejního teroru je proto předobrazem katastrofy, která by postihla lidstvo, kdyby se komunistům podařilo ovládnout celý svět."

V závěru Spender říká:

"Jsem dnes pevně přesvědčen, že komunisté nejsou schopni vybudovat lepší svět. Důvod, proč tak soudím, je ten, že v komunistické diktatuře je soustředěno příliš mnoho nekontrolovatelné moci v rukou několika jedinců. Nemožnost kritiky jejich teroru vystavuje zotročené masy na pospas jejich nejhorším lidským vlastnostem: podezřívavosti, závisti, krutosti, lakotě a dravé touze po moci. Protože nevěřím, že komunisté jsou schopni vytvořit beztrždní společnost a ze zkušenosti naopak vím, že budují bezpříkladnou tyranii, odmítám podřídit svůj úsudek a své myšlení jejich diktátu."

Dokud budou na světě lidé Spenderovy duchovní integrity a odvahy, bolševické plány na zotročení světa se nezdaří.

& & &

Z GALERIE UVĚZNĚNÝCH A UMLČENÝCH SPISOVATELŮ

František KŘELINA : &/

KRAJINA ZASLÍBENÁ

=====

Na tomto světě žádná jiná - mohl bych opakovat o této krajině, jíž věřím... / Z dopisu Josefa PEKAŘE městu TURNOVU r. 1920/

Staré lípy rohozecké, které zobrazil ve svém dřevorytu Karel VIK a od nichž počal Josef PEKAŘ svou obhlídku po dějinách středního Pojizeří, když psal k Vikovu Českému ráji studii

&/ František KŘELINA je jeden z největších moderních českých slovesných umělců. Autor slavných ruralistických románů a novel počtených Státní cenou československou - PUKLÝ CHRÁM 1937, HLAS NA POUŠTI, JALOVCÍ STRÁNĚ, KLÍČE KRÁLOVSTVÍ, DCERA KRÁLOVSKÁ BL. ANEŽKA ČESKÁ. KŘELINA byl odsouzen komunistickou justicí r. 1952 na 12 let.

na výsost syntetickou, dočkaly se poslední pouti mrtvého těla velkého historika a věrného syna Josefa PEKARE, putujícího z Daliměřic na hřbitov jenišovický; a vzdaly mu čest pozdravem svých korun, jak o nich v závěru uvedené studie napsala ruka tenkrát ještě jistá a pevná.

Sotva někde v jiném kraji bychom častěji mohli slyšeti vyznání lásky tak vroucí, jako učinil na nejednom místě a při nejedné příležitosti zvěčnělý křisitel české minulosti; sotva by se v jiném kraji vědec, jehož vášně pro původní skutečnost dějinnou byla jednou z nejmocnějších vlastností jeho osobnosti vskutku mohutné, dal proniknouti tak vřelým citem rodácké přichylnosti, jako činil Josef Pekař, jehož osamělý věk mužný i kmetský zalidňoval hlavně kraj a jeho společenství: Český ráj, zaslíbená krajina Pekařova, určila sama skrze synovskou lásku podobu této své větve, jejíž svérázná vrstevnatost vzešla z rodné země, k níž se přikláněl citem i vůlí. Dovedl slyšeti jako nikdo její druhý hlas, opíral se o moudrost její tradice, již nalézal i tvořil, dobíral se jejími jistotami dřív, než je sám přesně vyslovil. Ve své KNIZE O KOSTI přišel "ze světa modliteb a zázraků našich duchovních počátků mezi hory a lesy, na zásyp vesnických statků". Na výpravách ke své "milence Kosti" četl se zvláštní pozorností prosebný nápis na soše sv. Václava pod hradem: "Svatý Václave, od panování kacířů vysvoboď nás !" Povšiml ho si tak, že jej dal vysaditi ve své knize původním písmem a v původní úpravě - sotva jen náhodně. Ačkoliv nikdy nepostrádal statečnosti, když se měl postavit proti míněním ustáleným, přece ještě po letech opakuje ve zmíněné studii tento téměř anonymní hlas země obrácené, jako by se o něj měl opřít, jako by jemu samému měl dosvědčiti správnost jeho názoru. Stanul před ním v

plném věku mužném, a přece tenkrát teprv nacházel a budoval svou velkou, lze-li tak říci, odbojnou koncepci dějinnou, která uviděla v barokní době české nikoli pouze násilí, ale také řád, nikoliv pouze dobu zatemnělou, ale také náboženskou zvroucňelost, kdy se kraj zase jako v době gotické pozdvihuje svými horami k Bohu. - A podobně také pro svůj soud o husitství našel oporu v dějinách svého rodného kraje, „jímž a skrze nějž učíme se milovati celou vlast“ / a já si nemohu odříci, abych nepoukázal na tu krásnou PEKAŘOVU předložku skrze z r. 1909, kdy ji ještě brusiči vymítali/: nejenom v tom, že střední Pojizeří stálo dlouho proti husitskému odboji, ale také v tom, že všechny tři pamětihodné muže, kteří se v jeho kraji přiklonili k straně podobojí a stali se budovateli strany mírnější, pana Čenka z Vartenberka i pány Hynka a Haška z Valdštejna, spojuje podle Pekařova soudu „jedna politicky zralá myšlenka: smířit věc kalicha jak s ostatním křesťanstvím, tak s obnovením pokoje a právního řádu v zemi“, hněvy a obavy všech tří se obracejí proti anarchii a tyranii tábořské. Nuže, není toto vlastně ve zkratce i názor Pekařův? Nevychází jeho kritika tábořské revoluce z téže věrnosti řádu, jehož popření znamená rozvrat, jako obavy tří husitských pánů z pojizerského kmene Markvarticů? Nepromlouvá tu do zdychovnělé a odzemštělé blouznivosti jižních Čech zemitější i střízlivější hlas severočeského lidu, jehož mluvčím se stává na počátku věku dvacátého historik z kořene selského, Josef Pekař? Nestaví se k bouřím, jejichž sláva hrozila udávit Čechy, i proti pojetí Palackého právě s tím smyslem pro skutečnost a pro řád, jako to činili představitelé jeho kraje už před pěti stoletími?

Není žádné tajnosti v Pekařově lásce k jeho

krajině zaslíbené. Vyznal se z ní kolikrát přímo mužně i slovem vzrušeným, které by ctílo básníka. Ale on v ní tkví nikoli pouze láskou, skrze jeho ústa mluví sám duch této požehnané krajiny, sama její moudrost - a patří jen k Pekařově rodácké věrnosti, že - podobně jako ona, která dávala drahokamy a první kamenáře - dovedl pro ně nalézt formu právě tak přesnou jako líbeznou. „Osvícenství milovalo topoly. Dnes po nich není stopy, snad i proto, že Český ráj celou svou povahou se vzpírá osvícenskému lineálu," praví o ní v uvedené studii se vši jadrností, která je dána jen slovu předmětně živému, a my bychom mohli dodat, že také jeho rozumové a přece citově vřelé bytosti není vzdáleno nic tak, jako racionalistické osvícenství, jehož kriticism ochuzoval národ již dost zchudlý. Ale nepřál na druhé straně ani jihočeské blouznivosti, která jej svou zarputilou věrností pravdě poznané obrátila téměř v niveč. Byl i v tom syn svého kraje, který se zdvíhá od roviny k podhůří, toho se dotklo novověké duchařské blouznění pouze v nejsevernějších oblastech, které líčil Antal STAŠEK - kraje, jehož hranice splývají s hranicí národností a kde tedy odjakživa cítili živěji než ve středu země nebezpečí odnárodnění; právě toto vědomí mu jistě oddalovalo německé luteránství ještě dříve, než se jím začal obírat vědecky. Český ráj je kraj romanticky krásný, ale tu romantičnost uvidí spíš pouťník než sedlák, který obdělává pole. A Josef Pekař jej miluje především jako syn selského rodu /po smrti, která se dotkla jeho rodiny dříve, než si také vybrala jeho, upínaly se jeho myšlenky hlavně k tomu, aby se jeho větev zelenala dál na půdě zděděné/, odmítá blouznivost, odmítá rozumářství, odmítá anarchii s rozvratem v dějinách i v přítomnosti a drží se země a skutečnosti, které se dovede podívat až

na kořen, je v tom kus selského šlechtictví, nikterak vzácného v této zemi skoro bez rodové šlechty. Také on obhlíží úrodu zemskou, aby zkvétala, vznášeje ve chvílích posvěcení oči k nebesům.

Našel by se snad historik, který by napsal první díl KNIHY O KOSTI, i kdyby tak neučinil s takovým darem básnického pohledu, jako jej psal on. Ale lze zrovna hmatat, jak ho to táhne z panského sídla do poddanských vsí. „Jan Jindřich Hoberk z Heňdrštorfu... držel dvůr ve Ktové pod Troskami /hlavní díl jeho drží dnes má sestra, z druhé třetiny pocházel můj děd Černý/,“ píše Josef Pekař v druhém dílu KNIHY O KOSTI a sám kladu tu poznámku do závorek, ač jí jen jeho skromnost přikládá význam tak nepatrný. Nuže, tuto historii nepíše jen vědec, kterého zaujal předmět jeho zkoumání, tuto historii píše vlastní potomek těch rodů, jejichž bídu i svízele i nezmarou životnost líčí, a přesvědčení i ušlechtilá zaujatost, s níž tak činí, má přízvuk až osobní. Ale všimněte si: ani tady nepíše velké věty o útlaku, kronika se mu mění ve zkoumání hospodářských podmínek, trpělivě probírá nejdřív fakta, lány a půllány, korce, desátky, kontribuce, berně, až teprv od nich se vzpíná ke konečnému soudu, který má platnost obecnou. Dovedu si představit, že by sotva jinak činil dnešní kostecký sedlák /ne ně Josef Pekař myslil především, s nimi tam právě polemizuje/, také on by se stejnou důkladností a se stejným smyslem pro skutečnost zkoumal velikost gruntů a míru jejich zatížení, také on by dřív obešel hranice katastrů - jako historik Josef Pekař obešel hranice Kosteckého dominia, ač by snad nebyl tak výmluvný při líčení krajinných krás, oni oba věří hlavně tomu, co poznali na vlastní oči a co ohmatali

vlastní rukou. Právě tato selská důkladnost a solidnost, jak ji milují v tomto koutu země, stala se mu pravou jistotou, z níž vyšel: skrze ně poznává nevydatnost robotní práce i míru zatížení selského gruntu. - Bylo by bláhové tvrditi nebo věřiti, že při velkém historiku Josefu Pekařovi nestálo ni než tyto vlastnosti po výtce selské; bylo by bláhové přisuzovati mu jen tuto přízemnost, jejíž šťastná košatost se napájí z věrnosti kraji a rodu. V této jeho krajině "žádné jiné" ožila v minulém věku také tradice táborů na vrších - jimi po třetí v dějinách vystupuje český člověk na vrcholy svých kopců, tentokrát nikoli proto, aby se přibližoval Bohu, jako činil za husitského chiliasmu, nebo aby na nich stavěl barokní kaple i sochy svých světců, nýbrž proto, aby dal výraz své touze po své vlastním určení státním. Ani tato tradice nebyla cizí Pekařovu rodu - a také vyvolený historik Josef Pekař se zdvíhá a pozdvíná nad tuto skutečnost, již obhlédl s důkladností takřka selskou, aby dal svým očím, viděti a svému hlasu zazníti, kdykoli má promluvit muž. Ale jeho vidění je potom bohatší a jeho hlas je potom mocnější - ptáte se, proč ? ptáte se, kde nabral té síly ? Ach, proč ! Protože již nemluví sám, protože v jeho hlasu zaznívá také hlas země, již miloval.

/ZE SBORNÍKU JOSEFU PEKAŘOVI./

& & &

NEJPLNĚJŠÍ ŽIVOT JE ŽIVOT NEJVĚTŠÍHO MNOŽSTVÍ NADEJÍ. OTAKAR BŘEZINA

Karel E R B A N :

KOMUNISMUS A TEORIE VĚDY

=====

Chruščov při své nedávné návštěvě v USA v debatě prohlásil, že úroveň vzdělanosti v Sovětech je dnes v celém světě nejvyšší a nakonec zdůraznil, že komunismus je vědou.

Toto tvrzení není nic nového. Vyznavači marxismu-leninismu tvrdí vytrvale, že objevili sociální a ekonomické zákony, které určují vývoj lidské společnosti nezávisle na lidské vůli a jsou přesvědčeni, že v duchu této vyšší zákonitosti je konečné vítězství socialismu přirozenou příští etapou dějinného vývoje. Když se mluví o vědě, je ovšem třeba odpovědět předem na otázku, co vlastně je věda. Věda vychází především z kritického zkoumání a uznává za vědecký zákon jenom to, co bylo probádáno a ověřeno dlouhou řadou navzájem neodvislých poznatků a zkoušek. Vědecký zákon není dogmatem, který by si vynucoval naši víru. O jeho platnosti se můžeme přesvědčovat kdykoliv se nám zachce a za jakýchkoliv podmínek. Platnost zákona o nezníčitelnosti hmoty můžeme zjišťovat vědeckými pokusy, stejně tak jako platnost zákona o zachování energie. Podstatným rysem vědy je, že se vyvíjí a utváří podle nových poznatků. Vědecká formulace se neuzavírá žádně kritice a naopak podněcuje k dalšímu zkoumání a hodnocení.

Podstatným rysem vědy tedy je, že se revisionismu nevyhýbá a že jej naopak sama vyvolává. Jak se tedy v této souvislosti rýmuje věda a komu-

nismus ? Komunismus, pravil Chruščov, je věda, ale bude to nepochybně zvláštní druh vědy, protože je to věda neobyčejně nedůtklivá. Prohláší, že objevila zákony, které určují sociální a hospodářský vývoj lidstva, ale nedovoluje tyto zákony kriticky zkoumat. Kdo se toho odvažuje, kdo se odváží kriticky zkoumat třeba jen usnesení vrcholného orgánu komunistické strany, je pronásledován jako uchylkář, jako revisionista a bývaly doby, kdy byl také likvidován fyzicky. Jaká je to věda, která zakazuje kritické zkoumání, která se brání přístupu nových poznatků a nových zkušeností ? Povaha této komunistické vědy se projevila velmi názorně v různých konfliktech, ke kterým došlo v Sovětském svazu, kde komunistická strana autoritativně zasahuje do činnosti všech vědeckých ústředí. Není tomu ještě tak dávno, kdy v Sovětech znovu oživil spor kolem osoby představitele marxisticko-leninského názoru v biologii, kolem proslulého Trofima Lysenka. Ústřední orgán strany Pravda se koncem loňského roku velmi energicky ujal toho známého šarlatána proti kritikám, jež proti němu vznesla redakce Botanického Žurnálu. Pravda tenkrát zdůraznila, že mičurinský směr v sovětské biologii, jehož představitelem je Lysenko, se opírá o pevnou půdu dialektického materialismu. Ústřední orgán strany tehdy zdůraznil, že útoky na tento oficiální směr v sovětské biologii představovaný Mičurinem a Lysenkem jsou útokem na dialektický materialismus a na samou podstatu sovětského systému. Lysenkovi byla dokonce poskytnuta příležitost, aby své teze obhajoval v plénu ústředního výboru. Lysenko tehdy prohlásil, že některé časopisy, vydávané sovětskou akademií, se začaly stavět odmítavě vůči všem materialistickým zásadám sovětské mičurinské biologie, včetně zásady o dědičnosti nabytých vlastností. „Zdá se mi“ prohlásil tehdy Lysenko

doslovně, „že ani prezident, ani sekretář Akademie, ani její člen Nesmejanov a sekretář jejího biologického odboru nepovažují za vědu naše teoretické a biologické zásady, ze kterých vychází praktická práce naší agro- a zootechniky.“

Lysenko se opravdu nemýlil, protože vedoucí sovětští biologové a s nimi celé redakce vedoucích časopisů toto učení za vědu nepovažují. &/ Jaká je podstata této sporné otázky? Oč vlastně jde v tomto zásadním sporu mezi představiteli sovětské vědy a pavědy? Lysenko, který je zastáncem tak zvaného sovětského darvinismu odmítá učení o dědičnosti, učení o tom, že lidské vlastnosti a sklony nejsou výsledkem vlivu okolního světa, ale že jsou každému jednotlivci již vrozeny. Jsou určeny předem počtem a povahou tak zvaných genů, obsažených v chromosomech zárodečných buněk. Odborníci v celém světě a také v Sovětském svazu podali nečetnou řadou pokusů jasné důkazy o tom, že se vlastnosti, kterých jednotlivci nabyl za svého života, nepřenáší dědičným procesem na jeho potomstvo. Člověk, kterému byl amputován úd nerodí - jak známo - děti bez tohoto úd a okolní svět má na celý proces dědičnosti jenom velmi podřadný vliv. Tak zvaný sovětský darvinismus učí naproti tomu v duchu dialektického materialismu, že vnější hmotné podmínky mají v dědičném procesu vliv rozhodující, že vlastnosti, které jedinec ve svém životě získal, se přenáší i na jeho potomstvo. Komunisté si tedy naivně představují, že je možno vytvářet příští lidskou společnost podle

jejích plánů, tak jako se pokoušejí plánovat průmyslovou a zemědělskou výrobu.

Tyto své představy nazývají vědou a tato jejich věda je nedotknutelná. Chruščov dal rozehnat celou redakci Botanického Žurnálu za to, že se odvážíla konfrontovat Lysenkovy fantazie s dokázanou vědeckou pravdou. Stalin ze stejného důvodu posílal vědecké odpůrce Lysenkovy na Sibiř a Chruščov přitom prohlašuje, že komunismus je věda. Nikdo se nebude přít o vysoké úrovni určitých vědeckých oborů v Sovětech, jejichž dokladem byl nedávný přilet rakety na Měsíc. Technická věda se v Sovětech rozvíjí se všemožnou státní podporou, ale jsou jiná odvětví vědy, ve kterých je dovoleno pracovat jen s klapkami na očích. Sovětští historikové jsou donucováni k výkonům přímo akrobatickým, podle toho, jak se právě na vrcholcích točí vítr a sociologové a ekonomisti nesmějí odbočovat s předepsané cesty.

Komunismus že je věda? Snad bychom spíše mohli říci, že je jejím popřením. Věda znamená svobodu kritiky, možnost neodvislého zkoumání, ale také možnost tápání, možnost omylů a snahu je napravovat. Komunismus chce však být neomylný. Ale právě proto, že se vydává za neomylnou vědu, obnažuje zranitelné místo, kde jej jednou ničivě zasáhne skutečné vědecké poznání. Konec feudalismu nenastal dobytím Bastily v Paříži, jeho konec připravili již před tím francouzští filosofové. A nebylo by divu, kdyby v dějinné analogii připravovala konec komunistického násilnictví a zpátečnictví právě sovětská věda.

K. R. :

O MNICHOVSKÉM DIKTÁTU

=====

/O knize Borise ČELOVSKÉHO./

Když se před rokem naplňovalo dvacáté výročí mnichovského diktátu, komunistický tisk útočil proti československým demokratickým politikům a novinářům, žijícím nyní v exilu na západě. V řadě jmen známých se objevilo také jedno doma zajisté neznámé, Boris ČELOVSKÝ. Jakou „vinu“ na mnichovské tragedii má tento muž, kterému je nyní teprve asi třicet pět let? Před dvaceti lety chodil do gymnasia. Sám píše, jak v podzimních dnech roku 1938 ředitel školy v Bohumíně, kterou Čelovský tehdy navštěvoval, přišel do třídy a oznámil, že je poslední den vyučování, protože v pondělí přijdou Poláci, aby tento kus rozpadávajícího se Československa obsadili. Odpoledne 14. března roku 1939 stál Čelovský, jak sám vypráví, na ostravském mostě, který spojoval Moravu se Slezskem, když oddíly SS vtrhly do zbytku pomnichovského Československa. Nuže, tento muž, tehdy nedospělý jinoch, nemůže mít ovšem na tehdejších událostech nejmenší vinu, ani jen „vinu“ v uvozovkách. Podle komunistů se však provinil, že tehdejší události začal studovat bez slepé vášně a předsudků a že o nich vydal na západě vědecký spis, který nepřímou vyvrací, zčásti opravuje nebo doplňuje, případně staví na hlavu, některé komunistické téze o mnichovském diktátu. Účelem tohoto spisu však není polemika s komunisty.

Čelovského kniha se jmenuje „MNICHOVSKÁ DOHODA 1938“ a vyšla loni německy v Německém nakladatelském ústavě ve Štuttgartě ve sbírce pramenů a dokumentů, kterou tam vydává mnichovský Institut pro historii přítomnosti. To, že o ní mluvíme a že chceme spravedlivě vyzvednout její přednosti, neznamená nutně, že bychom se ztotožňovali s každým jejím zjištěním, myšlenkou, argumentací a hypotézou. V této souvislosti bychom rádi ocitovali několik slov, která v předmluvě napsal představitel mnichovského Institutu pro historii přítomnosti:

„Uveřejněním se Institutu důrazně přihlašuje k výkonu a celkovému postoji práce. Odpovědnost za jednotlivá pojetí zůstává však autorovi. Kniha je ovšem příliš hluboko prožitá, aby mohla být vždycky psána „sine studio“. Jestliže však Institut uveřejňuje významné práce z oblasti svého vědeckého zájmu, které nevznikly bezprostředně v jeho rámci, ale odpovídají jeho cílům, nemůže nikdy vykonávat ulohu cenzora a korektora. Vědecká svoboda autora je nedotknutelná.“

Potud vědecký ústav, který Čelovského práci vydal. Ani my nechceme ovšem censurovat nebo korigovat Čelovského názory. Možná, že budoucí bádání to nebo ono jeho zjištění ještě popraví. Na rozdíl od prací československých komunistických historiků o Mnichovu, které jsou vesměs jen politickými pamflety a propagandistickými hypotézami a mají pomluvit první republiku a demokracii, Čelovský hledá v lese lží pravdu. Zůstane mu zásluha, že tím k předmětu svého studia přistoupil jako československý demokratický vědec. Další jeho zásluhou je, že pravdou o počátku

naší tragedie v roce 1938 získává naši věci na západě nové přátele. Mnichov 1938 není Čelovskému epizodou v historii Střední Evropy, nýbrž křížovatkou evropských a světových dějin. Naši otázku kladé opat jako evropskou a světovou a nazírá na ni ve velkých souvislostech časových i prostorových. Proto také dokazuje, jak Mnichov předznamenal v roce 1938 naši druhou katastrofu z roku 1948. V předmluvě ke své knize o tom Čelovský praví:

"Patří k tragedii Evropy, že si v dvacetiletí mezi dvěma světovými válkami nedovedla dát takový řád, který by učinil každou válku zbytečnou. Tato neschopnost přišla k dobru totalitním silám, z nichž jedna uvrhla Evropu do nové války, zatím co druhá po jejím skončení zotročila půl světa."

Čelovského kniha MNICHOVSKÁ DOHODA 1938 vyvrací mimochodem a aniž by to byl její vlastní cíl, hlavní komunistickou legendu, která tvrdí, že na rozdíl od západních velmocí a především Francie, byl prý Sovětský svaz ochoten Československu pomoci bez jakýchkoliv podmínek; kdyby o to býval pražskou vládou požádán. Po této stránce je důležitý zejména rozhovor tehdejšího sovětského ministra zahraničí LITVINOVA s jedním americkým novinářem, k němuž došlo už skoro rok před Mnichovem, 27. listopadu 1937. Litvinov tehdy předpověděl, že Hitler obsadí Rakousko a Československo a doslova prohlásil, že se Sovětský svaz nikdy nedá kvůli německým cílům proti Československu, - zaplést do války. Také ve dnech Mnichova byla úloha Sovětského svazu jiná, než jak to dnes líčí stranická propaganda. Sovětská vláda věděla, že Francie Československu nepomůže a ani ona nebyla ochotna pomoci. To, co v

kritických dnech přislíbila, byl jen kabinetní formalismus. V případě války mezi Německem a Československem, jak ujišťuje Čelovský, se Československo mělo na sovětské doporučení nejprve obrátit na Společnost národů. Teprve v případě, že by se většina členských států byla vyslovila pro pomoc Československu, byl Sovětský svaz ochoten uvažovat o pomoci i bez toho, že by do války zasáhla Francie. Sovětskému svazu tehdy běželo o to rozhodnutí oddálit, zauzlit situaci do diplomatických klíčků, zamlžit ji pod závojem kulatých slov a zůstat za každých okolností stranou. Zřejmě Sovětský svaz docela cynicky čekal, že by k žádnému usnesení Společnosti národů nedošlo, protože než by se tato instituce vůbec sešla a než by dospěla k výsledku, opuštěné Československo by asi bylo vykrvácelo. Že jsou dnešní tvrzení komunistické propagandy o Mnichovu zčásti čirým výmyslem, dokazuje Čelovský také konfrontací různých sovětských pramenů a jejich protikladů. Lučavce nezaujatého zkoumání neodolá žádný mytus.

Čelovského kniha MNICHOVSKÁ DOHODA 1938 má však ještě jeden důležitý politický aspekt. Ukazuje, že nezaujaté studium tohoto důležitého problému našich moderních dějin není sice možné doma, pod novou diktaturou, ale že je lze uskutečnit na universitách a ve vědeckých ústavech země, z které před jednadvaceti lety proti nám vyšla agrese! V tom je nejlepší příslib budoucnosti, aby už nebylo politických Mnichovů, zrady, agrese a lží.

X X X

PŘÍŠTÍ ČÍSLO BUDE VĚNOVÁNO PROFESORU ARNE NOVÁKOVÍ, OD JEHOŽ SMRTI UPLYNE 26. LISTOPADU 20 LET.

STUDIE O KULTURNÍM REVISIONISMU

=====

Studii profesora F. MUNKÁ o kulturní krizi a revisionismu v oblasti vědy a umění ve státech sovětské sféry otiskla významná západoněmecká revue AUSSENPOLITIK / č. 9 - září 1959. / V úvodu profesor MUNK zdůrazňuje, že po posledních kongresech spisovatelských svazů v SSSR, Polsku a Československu je kulturní situace přehlednější a dává možnost se orientovat v bojích komunistických stran proti jednotlivým tvůrčím směrům na kulturní frontě v jednotlivých satelitních státech. Nás především zaujmají otázky týkající se Československa, které profesor MUNK postavil do popředí své studie. V ČR - se podle profesora MUNKÁ - období "tání v literatuře způsobené XX. sjezdem KSSS a změnou generální linie světového komunismu" brzy prosadilo - díky II. sjezdu Svazu československých spisovatelů v dubnu roku 1956 a studentskými demonstracemi v květnu 1956, ale nedosáhlo té intenzity jako např. v Polsku. Tendence druhého sjezdu byly označeny jako revisionistické a byl proti nim zahájen frontální útok ve všech uměleckých ideových Svazech, kterému korunu dala Celostátní konference Svazu československých spisovatelů v březnu 1959 a červnový sjezd tzv. socialistické kultury. F. MUNK správně vystihuje boj režimistických úředníků proti mladé literární generaci, především proti románu Jos. ŠKVOŘECKÉHO "Zbabělci" a poukazuje, že tento boj skončil zákazem literárního orgánu mladé generace - měsíčníku KVĚTEN. Munkova studie potírá tvrzení pražského ministerstva školství a kultury, že v Západním Německu nemohou vycházet objektivní vědecko-politické analýsy.

K.

x x x

VLACHOVA PRINCEZNA

=====

/Robert VLACH - "PRINCEZNA" - Sklizeň svobodné tvorby, str. 35 - Česká kulturní rada v exilu./
 Od dob Kovtunových Blahoslavených nevyšla v exilu tak umělecky tvárná kniha, jako je právě Vlachova PRINCEZNA. Motiv dítěte prochází celou Vlachovou tvorbou - v Princezně však dosáhl svého integrálního vrcholu. Básníkův údiv nad zrozením nového člověka - je básnickým údivem nad vznikem nového života, je údivem nad Bůží láskou. Při čtení PRINCEZNY jsem si několikrát musel vzpomenout na Durychovy PANENKY - básnická čistota a síla lyrického projevu je stejná - Vlach je však oproštěn od vší erotiky a jako Durych přistupuje k dílu s velkou úctou a pokorou. /Odkud jsi přišla, křehká, měkká... a přece princezna? / - Vlachova sbírka je vyzdobena místo kreseb fotografiemi. Nezvyklý, ale jistě originální doprovod výtvarné výpravy sbírky. Rovněž i obálka Evy KASLOVÉ je šťastná. Princezna je sbírka básní, kterou po přečtení nedokládáme, nýbrž se k ní periodicky vracíme.

J.N.

x x x

ESEJ FELIXE MIKULY

=====

Prof. dr Felix MIKULA - THE POWER OF IDEAS - vydala edice Kamenný Erb jako 6. svazek - Mnichov 1959.

Profesora Mikulu znali jsme dosud jen jako autora řady závažných teologických analýz, průkopníka slovensko-českého porozumění na moderním základě a konečně jako autora řady podnět-

ných politických studií. Nyní vyšel v edici Československého uprchlického výboru v Německu jeho zajímavý moderní filosofický esej, který ztvárňuje sílu a dramaticklost ideje v moderní lidské společnosti. Esaj naši čtenáři měli možnost poznat v původní verzi otištěné v Arše č. 2/1958 - v přepracované a doplněné formě vyšel nyní anglicky v Kamenném erbu a znovu česky v římských STUDIÍCH vydávaných Křesťanskou akademií. K Mikulově eseji je připojen též literární profil autorův.

Ně.

X X X

HŘBITOVY MARKA HLASKA

=====

Instytut Literacki v Mnichově vydal letos v knihovně KULTURY v českém překladu KAMILA R. BENY známou novelu Hlaskovu - HŘBITOVY. Markem Hlaskem i jeho literární prací jsme se v Arše zabývali několikrát / Viz Archa č. 7/58 a další /. Dnes si všimneme jen BENOVA překladu. Překladatel neměl práci snadnou. Hřbitovy je první Hlaskova kniha vydaná česky. V Československu vyšla sice před Hlaskovým odchodem na Západ ve Světové literatuře č. 1/unor 1958/ novela SMYČKA v překladu Lenky TEIGOVÉ-STACHOVÉ, která se ovšem snažila hrubý slovesný materiál, se kterým HLASKO obratně operuje - uhladit. Benův překlad Hlaska je věrný a čistý, plně charakterisující autora. Hlaskova mluva není hezká, ale má v sobě něco dramaticky vyzývavého a dynamického, a to jsme našli také v "HŘBITOVECH".

-ak-

X X X

Dr. Antonín K R A T O C H V I L :

PŘÍPAD ŠKVORECKÝ

=====

Nedlouho před Vánocemi 1958 přišla na knižní trh v Československu románová prvotina Josefa ŠKVORECKÉHO nazvaná ZBABĚLCI. Vydalo ji oficiální nakladatelství Svazu československých spisovatelů ČESKOSLOVENSKÝ SPISOVATEL v Praze /str. 365/.

Většina románové literatury, která vycházela v Československu v době "tání" - po XX.sjezdu KSČS - byla opatrnická, vypočtená na souhlas a úspěch. Škvoreckého román, zachycující osudy skupiny maloměstských mladíků ve dnech květnové revoluce 1945, je od začátku až do konce polemický a vyzývavý. Kniha realisticky vystihuje "období revoluce na českém maloměstě" a pod silným nánosem cynismu a nihilismu nacházíme umělecky vyztřelé lyrické pasáže.

Autorem románu je Dr.phil. Josef ŠKVORECKÝ, který zastával funkci zástupce šéfredaktora v nejčtenější literární revui v Československu - ve SVĚTOVÉ LITERATUŘE. Dr. Škvorecký ve svých studiích věnoval pozornost především moderní anglické literatuře a jako jediný v ČSR provedl hlouběji rozbor generace "rozhněvaných mladých mužů" - angry young men - ve studii "John Braine a jiní z rozhněvané generace" .&/

První širší odezvu na Škvoreckého prvotinu najdeme v Novoroční anketě orgánu Svazu českoslo-

&/ Světová literatura č. 4 - 1958

První ojedinělé hlasy zdůrazňovaly, že ŠKVORECKÝ zahytil obraz pravdivěji než ŘEZÁČ v NÁSTUPU.

venských spisovatelů v Literárních novinách. Redakce se obrátila na některé československé spisovatele s otázkou, která kniha - česká nebo slovenská - je ze současné beletrie nejvíce zaujala. Řada spisovatelů tehdy uvedla Škvoreckého román ZBABĚLCI. Brněnský básník Jan SKÁCEL ve své odpovědi např. zdůraznil:

"Ta knížka není zbabělá. Škvorecký zná život, nepopisuje ho z knížek a denního tisku! Na květnovou revoluci se dovedl podívat ze zajímavého pohledu, jeho zkřivené zrcadlo ukazuje přesně." /&&/

Povelem k lavinovitému útoku na Josefa Škvoreckého se stala kritika tehdejšího vedoucího redaktora kulturní rubriky Rudého práva Josefa RYBÁKA. Josef RYBÁK tehdy v Rudém právu napsal: /&&&/

"Literární noviny přinesly ve svém letošním prvním čísle anketu, ve které několik spisovatelů odpovídá na otázku, která česká nebo slovenská kniha je nejvíce zaujala a proč. Několik spisovatelů se tam také zmínilo o knize Josefa Škvoreckého ZBABĚLCI, kterou vydal koncem roku československý spisovatel.

Zasloužilý umělec Karel NOVÝ tu o Škvoreckém napsal:

&&/ Literární noviny č. 1 - 1. ledna 1959

&&&/ Rudé právo - 14. ledna 1959 - str. 4

- Nadaný autor mi připomíná kotě, si-
ce už značně protřelé a chytré, ale
nebezpečně napadené prašivinou. Má-li
být zachováno při životě, učinite, co
redakční rada Čs. spisovatele opome-
nula udělat: doneste je ihned k zvě-
rolékaři! -

Naproti tomu Karel PTÁČNÍK řadí prvo-
tinu Škvoreckého k nové knize OČENÁŠ-
KOVĚ a knížkám LUSTIGOVÝM a jako v tě-
chto knížkách i v ní vidí „současnost,
nevymyšlenou, nevykonstruovanou, ne-
schematickou a objevnou.“

Kdo knihu četl, odpoví si snadno na o-
tázku, kdo má z těchto dvou autorů pra-
vdu. ZBABĚLCI zachycují osudy skupiny
maloměstských pásků ve dnech květnové
revoluce 1945 v čele s hlavní postavou
DANNYM, jehož životní obzor se točí ko-
lem džezu a holek. Tento DANNY se nej-
prve motá se svými přáteli v květnových
dnech, je zatahován do maloměšťácké
frašky místní smetánky, která tu dělá
převrat, když už si myslí, že nic neris-
kuje, ale když přes město táhnou esesá-
ci, pak se zbaběle ztrácí a tito pás-
kové se stávají skutečnými „hrdiny“ pro-
tinacistického odporu. Odstřelí kulo-
metem nacistický tank a bůhví, co by
ještě nedokázali, kdyby do boje neza-
sáhli „Rusáci“. Po vzoru románových hr-
dinů Divokého západu nestojí však pás-
kové o pocty a slávu a anonymně se opět
ztrácejí v řadách místních obyvatel.

Tady máš, čtenáři, tu „nekompromisní,

odvážnou, neschematickou a objevnou současnost", jejímiž nositeli jsou dvacetiletí příslušníci zlaté mládeže, kteří sice mluví jako otrlí chlapi, ale zároveň se dovedou i způsobně před spaním modlit k Panence Marii.

Kniha Škvoreckého by mohla být zrcadlem maloměstské ubohosti, kdyby autorův světový názor i pohled na skutečnost neurčoval hrdina knihy, cynický pásek.

Ale vidíš, jak se autor v tomto morálním marastu kochá, jak si v tom libuje a jak láskyplně se vzhlíží ve svých postavách jako jeden z nich! Očima těchto pásků jsou tu vidění i největší vojáci jako „negramotní Rusáci“, hluboko pod duševní úroveň Dannyho:

- Neměl jsem nic proti komunismu. Neměl jsem nic proti ničemu, dokud jsem mohl hrát v džezu na saxofon a dívat se na holky. Věděl jsem, že v těchto lidech, co sedí na bryčkách, a v těch, co teď začnou zakládat stranu a studovat Marxe a Engelse a Lenina a to všechno, je hlad. Prahli po vědění. Znal jsem je už z továrny, z debat na záchodě, napínaly je moje kecy o sluneční soustavě a o galaxiích a o Apollinairovi a amerických dějinách. Byl v nich hlad po věcech, kterými já byl přejedený. -

Takových podobných pasáží, dávajících průchod „filosofii“ páskovství, by se

dalo citovat nemálo. A ty, čtenáři, si o tom myslíš své. Jsi-li socialista, nemusíš se tajit odporem, je-li ti tato filosofie blízká, tak si to pochvaluj.

Škvorecký v této knize se ukázal jako cynický fotograf, kterému nejsou svaté ani věci, z kterých se zrodila svoboda lidu. Je originální v tom, že se mu podařilo vykreslit vlastní morální charakter autora tak nízko, jako dosud nikomu. Jeho ZBABĚLCI jsou originální v tom smyslu, že nemají nic společného s proudem naší socialistické literatury, které jde o víc než podávat "zpovědi" pásků. O Výchovu socialistického člověka. A z toho nesleví nic přes všechny snobské literární mody."

Potud tedy RYBÁK. Útoky na Josefa ŠKVORECKÉHO byly pak spojovány s útoky na celou mladou literární generaci - především pak na její orgán - měsíčník KVĚTEN.

Josef RYBÁK si v komentáři Rudého práva všiml později uměleckého programu mladé generace a zdůraznil:

"V programu KVĚTNA se říká, že i v próze vystupuje do popředí moment sebevyjádření, že pojetí "lidského typu" představuje realizaci umělce, že citové a mentální atmosféra díla uskutečňuje jeho představu o světě. To je jako ušitě na ZBABĚLCE. Místo pravdivého obrazu skutečnosti se tam píše o "stylisaci

a deformaci skutečnosti." /&&&&/

Dne 1. března 1959 byla v Praze zahájena dvou-
denní Celostátní pracovní konference Svazu čs.
spisovatelů. Konference se sešla v rámci pří-
prav na Sjezd socialistické kultury. Jejím ú-
kolem bylo vyrovnat se s nedostatky minulého
období /od II. sjezdu Svazu československých
spisovatelů v dubnu 1956/ a zapojit literaturu
do akce dovršování "socialistické kulturní re-
voluce". Konference probíhala za osobního do-
hledu tajemníků Ústředního výboru Komunistic-
ké strany Československa HENDRYCHA a KAUCKÉHO.
Ideový a administrativní dosah konference byl
dalekosáhlejší než celý Sjezd socialistické
kultury. Dá se shrnout do několika bodů:

- a/ změny ve vedení nakladatelství
Československý spisovatel
- b/ postavení Josefa RYBÁKA do čela
literárních novin
- c/ změna v linii i ve vedení Světové
literatury
- d/ celkové změny ve vedení Svazu čes-
koslovenských spisovatelů.

Na konferenci bylo rovněž rozhodnuto zrušit ča-
sopisy KVĚTEN a NOVÝ ŽIVOT.

Po těchto opatřeních frontální útoky na ŠKVO-
RECKÉHO ustaly.

V rámci příprav na Sjezd socialistické kul-
tury si ještě jednou případu ŠKVORECKÉHO všiml
šéfredaktor Státního nakladatelství dětské
literatury Václav STEJSKAL. Škvoreckého román
spojil - z komunistických hledisek - s proble-
matickým románem Eduarda VALENTY "JDI ZA ZELE-

NÝM SVĚTLEM. STEJSKAL v Kultuře kromě jiného píše:

"Položme si nyní otázku: Jak je možné, když tito autoři si přímo programaticky dali do štítu heslo PRAVDU ! Že se při tom v jejich díle objevilo tolik nepravdivosti. Což tito spisovatelé nevycházeli často z nejosobnějších zkušeností a prožitků, což leckdy nepřístupovali k tvorbě s přemírou životní empirie ? Zdá se, že to vše jsou pouze předpoklady, které však nestačí. Nalézt pravdu a dosáhnout umělecké pravdivosti je jistě těžké. Zkušenosti trpké a draze vykoupené, poučily lidstvo, že pravda, která člověku nejvíce pomáhá a nejvíce jej rozžírá, pravda pracujícího lidu, bývá poznamenána a psána v boji s nepravdou, že tedy nemůže být něco hemingwayovsky všeobecného, nedstupného, mnohoznačného. Tak všeobecná, mnohoznačná pravda, je přece právě nepravda !" /&&&&/

Na samotném Sjezdu socialistické kultury nebyla již Škvoreckému téměř věnována pozornost a pokud se ještě nyní objeví Škvoreckého jméno v pražském tisku, je to v souvislosti s útoky na emigraci "která jásá nad Škvoreckého ZBABELCI a spílá všem pražským kritikům". /&&&&&/

& & &

&&&&/ KULTURA 1959 č. 16 - 23. dubna 1959 -
str. 6

&&&&&/ PRÁCE - 27. srpna 1959 - str. 5

Další členy tzv. HARYCHOVY skupiny, docent společenských věd na východoberlínské universitě HERTWIG uprchl do západního Německa.

X X X

V DAMAŠKU se rozešla komunisty ovládaná LIGA ARABSKÝCH SPISOVATELŮ, která nakonec odsoudila komunistickou doktrinu a vyslovila se pro zásady arabského nacionalismu.

X X X

PRO ŘADU AKTUÁLNÍCH ČLÁNKŮ JSME MUSILI TENTOKRÁTE VYNECHATI NAŠE RUBRIKY ZRCADLO DOMOVA A Z DOPISŮ NAŠICH ČTENÁŘŮ, KTERÉ PŘINESEME V PŘÍŠTÍM ČÍSLE. PROSÍME NAŠE ČTENÁŘE TÍMTO ZA PROMINUTÍ !

& & &

AUTOŘI DESÁTÉHO A JEDENÁCTÉHO SVAZKU ARCHY :

Karel E R B A N /Mnichov/ - Dr. Antonín K R A T O C H V I L /Mnichov/ - František K R E L I N A /v komunistickém koncentračním táboře/ - ThDr. Jiří S V O B O D A /Dijon/ a další.

& & &

ARCHU řídí Dr. A. KRATOCHVIL. Odpovědný redaktor Josef NĚMEČEK. Vydavatel Československý uprchlický výbor v Německu, MNICHOV, Tivolistrasse 1/2. Toto číslo vyšlo 1. listopadu 1959.

Roční předplatné DM 8, ---
